

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete 15 hp

Lättläst med färre förstadedeltagare

En jämförande analys av original och lättläst version av Jessica Schiefauers ungdomsroman När hundarna kommer med utgångspunkt i systemisk-funktionell grammatik

Karin Holm

Handledare: Johanna Salomonsson

Examinator: Päivi Juvonen

Vårterminen 2019

Svenska som andraspråk

Grundnivå

2SS10E

Titel på engelska: Easy read with fewer first participants

Sammandrag

Arbetets syfte har varit att utifrån systemisk-funktionell grammatik jämföra abstraktionsnivån i lättläst och originalversion av Jessica Schiefauers ungdomsroman *När hundarna kommer*. Studien, som gjorts på två utdrag ur romanen, visar att den lättlästa versionen är mindre abstrakt än originalet eftersom den innehåller avsevärt färre stämningsskapande processer samt renodlar förstadeltagarna, som även de är färre. Därtill kommer att originalets grammatiska metaforer packats upp i den lättlästa versionen. Dessa faktorer bidrar till en text med högre läsbarhet, men studien diskuterar även de negativa konsekvenser en lättläst text kan få för läsoplevelse och ordinläring.

Nyckelord

Lättläst, systemisk-funktionell grammatik, abstraktionsnivå, processer, förstadeltagare.

Innehåll

1 Inledning	3
2 Syfte och frågeställning	4
3 Teoretisk bakgrund	4
3.1 Lättläst litteratur.....	4
3.2 Systemisk-funktionell grammatik	6
4 Tidigare forskning	8
5 Metod och material	11
5.1 Val av undersökningsmetod	11
5.2 Urval och avgränsningar	11
5.3 Undersökningsmaterial	11
5.4 Genomförande.....	12
5.5 Bearbetning av material och analysmetod	13
5.6 Forskningsetiska aspekter	13
5.7 Reliabilitet och validitet	13
6 Analys och resultat	14
7 Diskussion	23
7.1 Inledning	23
7.2 Metoddiskussion.....	24
7.3 Resultatdiskussion	25
7.4 Slutsatser.....	26
7.5 Vidare forskning.....	27
Referenser	28

1 Inledning

Läroplanerna för grundskolan och gymnasiet lägger stor vikt vid skönlitterär läsning i ämnet svenska som andraspråk (sva). Litteratur, film och andra medier ”ska användas som källa till insikter om andras erfarenheter, tankar och föreställningsvärldar” samt ”ge eleverna en möjlighet att utveckla ett varierat och nyanserat språk” (Skolverket, 2011, s. 182). Litteraturutbudet har under senare år breddats, inte minst inom sva-undervisningen, i och med att utgivningen av lättläst litteratur ökat kraftigt. Bokförlagen Vilja och Nypon, som båda ger ut lättläst litteratur, mer än fördubblade sin utgivning mellan 2014 och 2016. Förklaringen uppges enligt förlagen vara dels det ökade antalet nyanlända, dels en allmänt försämrad läsförmåga (Stiskalo, 2017). Förlag som satsar på lättläst skönlitteratur ger ut både nyskrivna verk och återgivningar, eller anpassningar, av originalverk. Nordenstam och Olin-Scheller framhåller att texttypen lättläst har blivit etablerad (2017, s. 11) men lyfter också att få studier gjorts på lättläst litteratur (2017, s. 3).

Det är inte enkelt att fastslå vad som gör en text lättläst – och om den verkligen är lätt att läsa. Monica Reichenberg, tidigare professor i literacy vid Umeå universitet, säger i en intervju i *Språktidningen* att det är ”bedrövligt att våra allra svagaste läsare får lättlästa texter som inte är ordentligt utprovade” (Rehnberg, 2012). Reichenberg listar olika faktorer som påverkar läsbarheten i en text, som ordförråd, nominaliseringar (verb som substantiverats) och sammansättningar. Samtliga påverkar en texts abstraktionsnivå och Reichenberg framhåller att ”[m]ånga elever har ett begränsat ordförråd när det gäller abstrakta ord” och att hög abstraktionsnivå ökar svårighetsgraden i en text (Reichenberg, 2015, s. 3–4). Svenska Akademiens ordlista (2015) förklarar ordet *abstrakt* som ”uppfattbar endast för tanken --- ogripbar”, och det är med den betydelsen begreppen abstrakt och abstraktionsnivå används i detta arbete.

När det gäller nyanlända och sva-elever frågar sig Lundberg och Reichenberg om förenklade texter verkligen är det rätta. Forskarna är oeniga, menar de: ”Somliga hävdar att förenklade texter riskerar att fördröja inläringen av det nya språket. Förenkling av ordförråd och grammatik kan leda till texter som de aldrig sedan möter i den nya språkliga verkligheten” (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 25).

Föreliggande arbete avser att jämföra språket i originalversion och lättläst version av Jessica Schiefauers ungdomsroman *När hundarna kommer* (2015), med särskilt fokus på förekomsten av abstraktioner i de båda textutsnitten. Utgångspunkten är systemisk-funktionell grammatik (SFG).

2 Syfte och frågeställning

Jessica Schiefauers ungdomsroman *När hundarna kommer* (2015) har prisats för sitt språk (Bonnier Carlsen, 2019, Huss, 2015). Berättelsen har också fått en ovanligt omfattande spridning i både original och lättläst version bland högstadie- och gymnasie-ungdomar i Sverige (Nordstrand, 2019, Trydahl, 2019). Därför ter sig romanen som ett lämpligt material för en undersökning av vad som sker med språket när en ungdomsroman skrivs om till en lättläst bok. Två ofta använda metoder för att mäta läsbarhet, Lix och ordvariationsindex, pekar båda i riktning mot att den lättlästa versionen av boken är lättläst jämfört med originalet, den har exempelvis Lix-värde 15 som betyder ”mycket lättläst” (LIX räknare, 2019). En tidigare utförd läsbarhetsanalys av romanens båda versioner visar att den återberättade har ett mindre varierat ordförråd än originalet, samt färre bisatser och färre satskonnektorer (Poroli, 2018, s. 32, s. 2).

Syftet med denna studie är att göra en fördjupad jämförande analys utifrån ideationell grammatik, en av de tre metafunktionerna inom den systemisk-funktionella grammatiken. Begreppet ideationell härrör från ideation, som utgår från skapandet av idéer där en sats uttrycks med en process, dess deltagare och omständigheter (Karlsson, 2011, s. 21). Studien lägger fokus på att utifrån processer, deltagare och omständigheter, samt förekomsten av grammatiska metaforer, analysera två textavsnitts abstraktionsgrad och därmed dess läsbarhet. Den mer specifika frågeställningen lyder: Hur ser abstraktionsgraden ut i den lättlästa versionen av *När hundarna kommer*, jämfört med i originalversionen?

3 Teoretisk bakgrund

3.1 Lättläst litteratur

Svenska bokförlag har givit ut lättläst skönlitteratur sedan 1970-talet men på 2000-talet har utgivningen ökat markant (Djurberg, 2011). Lättlästa texter har en bred målgrupp, som förutom nyanlända och flerspråkiga även kan bestå av barn, unga och vuxna med dyslexi, varierande grad av koncentrationssvårigheter eller andra neuropsykiatriska diagnoser. Till de tänkta läsarna hör även människor i alla åldrar med utvecklingsstörning, språkstörningar eller vuxna med låg utbildningsnivå och ringa läserfarenhet (Reichenberg, 2015, s. 1). Målgruppen är omfattande, enligt en studie i 23 OECD-länder 2013 som redovisas av Myndigheten för tillgängliga medier (2019), har 13 procent av Sveriges befolkning en läskompetens som kräver tillrättalagda texter. Myndigheten tillhör

Kulturdepartementet och har i uppdrag att vara ett ”nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation” utifrån sina förutsättningar (Myndigheten för tillgängliga medier, 2019). MTM driver LL-förlaget som ger ut lättläst litteratur som inte når läsare via kommersiella kanaler, vilket är en av MTM:s uppgifter (Myndigheten för tillgängliga medier, 2019). De kommersiella bokförlagen gör dock sitt till; förutom att de etablerade storförlagen producerar lättläst parallellt med övrig utgivning finns flera förlag som är specifikt inriktade på lättläst, som Hegas, Argasso, Vilja och Nypon (Nordenstam & Olin-Scheller, 2015, s. 3).

Exakt vad som kännetecknar den lättlästa litteraturen är svårt att fastslå men Lundberg och Reichenberg (2009, s. 8) har sammanställt en lista med egenskaper. Dit hör att texterna inte är särskilt långa, att de har ett personligt tilltal, att de innehåller omväxlande korta och långa meningar, att de innehåller sambandsord, att de undviker långa substantiv och främmande ord samt ”tydligt förklarade orsakssamband”. Förlagen har dock olika klassificeringar kring graden av lättläst. LL-förlaget slår fast att en lättläst text presenterar ett tydligt innehåll med ett konkret och vardagligt språk – utan att resultatet blir färglöst. Utgivningen delas in i tre steg, där 1 kallas ”lättast” och 3 ”lätt” (LL-förlaget, 2019). Vilja förlag, som ger ut den lättlästa versionen av *När hundarna kommer*, har ett annat system med fem nivåer, från den enklaste, X-Small, till X-large. *När hundarna kommer* tillhör kategorin X-large, vilket enligt förlaget bland annat förutsätter att ”[l]äsaren har ett bra svenskt ordförråd men behöver lättare grammatik” (Vilja förlag, 2019). En X-large-text har både huvudsatser och bisatser samt längre och svårare ord än nivån under. Persongalleriet är större och språket mer varierat (Vilja förlag, 2019).

Till otydligheterna kring begreppet lättläst hör därtill att det rör sig om två begrepp, *läslighet* och *läsbarhet*. Med läslighet avses layout, typsnitt, teckensnitt och radlängd. Typsnitt med seriffer gör det exempelvis lättare att identifiera enskilda ord eftersom serifferna binder ihop bokstäverna. I fråga om teckensnitt kan svaga läsare behöva stor text, 14 punkter eller mer. Därtill ökar läsligheten om texten består av korta rader (Reichenberg, 2015, s. 2–3). Läsbart utgår enligt Reichenberg (2015, s. 3–4) från ordförrådet i en text. Författaren nämner abstraktioner, sammansättningar och nominaliseringar och menar att samtliga bidrar till ökad svårighetsgrad. Ett annat ord för nominaliseringar är grammatiska metaforer, vilket enligt Johansson & Sandell Ring (2012, s. 272) innebär att en texts innehållsfokus flyttas ”från en lexikogrammatisk enhet

till en annan”, som när satsen ’vi jagar på hösten’ skrivs ’jakten äger rum på hösten’. Den språkliga manövern innebär att texten blir informationstät och därigenom mer svårläst (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 52). Alla nominaliseringar är dock inte grammatiska metaforer, eftersom de senare alltid går att packa upp till en process (Johansson & Sandell Ring, 2012, s. 272).

På 1960-talet utvecklades i Sverige ett läsbarhetsindex, Lix, baserat på medeltalet ord per mening och antalet långa ord (mer än sex bokstäver) i en text (LIX räknare, 2019). Systemet är ifrågasatt men används frekvent, till exempel anges i den lättlästa versionen av *När hundarna kommer* Lix-talet till 15 (Schiefauer, 2017, s. 152), vilket enligt Lix-tabellen betyder ”mycket lättläst” (LIX räknare, 2019). En av metodens flera svaga punkter är att även ett kort ord kan vara lågfrekvent och svårt att förstå (Reichenberg, 2015, s. 6) .

3.2 Systemisk-funktionell grammatik

Den systemisk-funktionella grammatiken, i fortsättningen även SFG eller funktionell grammatik, är en av beståndsdelarna i genrepedagogiken som bland annat handlar om ”att eleverna ska bli medvetna om olika texters olika språkliga mönster och strukturer samt att olika texter har olika syften” (Nationellt centrum för svenska som andraspråk, 2018). I kursplanen för svenska som andraspråk 1 uttrycks detta till exempel genom att undervisningen ska behandla ”[t]extuppbyggnad, textmönster och språkliga drag i framför allt berättande, beskrivande och argumenterande texter” (Skolverket, 2011, s. 183). En grundpelare i SFG är att språket inte bara speglar skeenden utan också skapar sammanhang och betydelse (Holmberg, Karlsson & Nord, 2011, s. 9). Teorin har sitt ursprung i Australien, där Halliday började bygga modellen på 1980-talet. Med en sociokulturell utgångspunkt visade Halliday genom en studie av sonen Nigel att kommunikation med andra och ”behovet av att uttrycka betydelse drev fram språkutvecklingen” hos barn. Denna konstruktivistiska teori har utvecklats genom åren både ifråga om den grammatiska modellen och olika tillämpningar.

En övergripande förklaring av funktionell grammatik ges av Holmberg och Karlsson (2013, s. 10):

Den funktionella grammatiken är en språkmodell där:

- betydelse och funktion – inte form – är utgångspunkten
- kontext och språkbruk inte används för att förklara avvikelser och fel, utan snarare ses som grunden för hela grammatiken
- grammatiken inte bara ger uttryck för utan också skapar betydelse.

Författarna menar att SFG kan användas i diskussioner om vad talare och skribenter gör med språket, varför de gör det och hur utsagor eller texter hade kunnat konstrueras på andra sätt (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 11–12). Förklarar mer i detalj tar funktionell grammatik ett helhetsgrepp på semantik, lexikon, grammatik (morfologi och syntax), fonologi, pragmatik och informationsstruktur, därtill kommer även kontexten, eller sammanhanget. Centralt är att de listade fenomenen sorteras på ett annat sätt än i traditionell grammatik, i skikt och i metafunktioner. Skikten beskriver språkhandlingen och tvärs igenom den återfinns de tre metafunktionerna; *ideationell*, *interpersonell* och *textuell*. I fråga om kontexten motsvarar begreppen att ”det pågår verksamhet (ideationellt), det finns en relation mellan de inblandade (interpersonellt), och ett visst kommunikationssätt (textuellt)”. Metafunktionerna identifieras även för enskilda yttranden, och i en språkanalys för varje sats (Holmberg et al, 2011, s. 10–11). Den ideationella metafunktionen, eller grammatiken, är utgångspunkten för analysen i föreliggande arbete. Inom denna metafunktion beskriver två olika system förhållandet mellan deltagare och processer, transitivitetssystemet och ergativitetssystemet. Med transitivitet förklaras processtyper och riktningsrelationer mellan deltagare medan ergativitet beskriver påverkansrelationer.

En texts processtyper är, enligt Holmberg och Karlsson (2013, s. 72), navet av verb eller verbgrupper som beskrivningar byggs upp kring. Till processerna kopplas deltagare, som gör något eller berörs av skeendet, liksom omständigheter, ofta svar på frågor som *var*, *när* och *hur* (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 72 f). Processerna delas enligt svenskt och danskt synsätt in i fyra grupper (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 79). De *materiella* processerna är de vanligaste. De förändrar något i den yttre världen och kräver i regel någon slags energi. Något utförs eller händer i en sats med en materiell process, några exempel hämtade ur originalversionen av *När hundarna kommer* är *stiger*, *drar*, *sluts*. Förstadeltagaren är aktören, som utför något. Finns det ytterligare deltagare är det vanligen målet, den deltagare som processen påverkar (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 80, s. 84). De *mentala* processerna skildrar ett inre skeende, hur något uppfattas (exempelvis *tänker*, *verkar*, *stör*). Förstadeltagaren i en sådan process är upplevaren, andradeltagaren är det som upplevs, själva fenomenet. Mentala processer är vanliga i berättelser, exempelvis skönlitteratur (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 85). *Relationella* processer beskriver hur saker och ting förhåller sig, hur de är (exempelvis *är*, *har*, *finns*). ”Här krävs normalt ingen energi och ingen synbar förändring sker. Istället beskrivs en relation mellan två deltagare – eller en enda deltagares existens” (Holmberg & Karlsson,

2013, s. 89 f). De relationella processerna kan vara antingen attributiva (beskrivande), identifierande (utpekande) eller existentiella (med bara en deltagare). De *verbala* processerna, slutligen, innebär att något sägs, direkt eller indirekt (exempelvis *talat*, *säger*). Förstadeltagaren är talaren, andradeltagaren är antingen lyssnaren, det som sägs (utsagan) eller målet för yttrandet (talmålet). I satsen 'Han sa hej' är 'hej' utsagan, i satsen 'Oppositionen kritiserade regeringen' är 'regeringen' talmålet. (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 94 f).

Till den ideationella grammatiken hör även ideationella grammatiska metaforer, som kan förklaras som att en processbetydelse uttrycks som ett ting, alltså en nominalisering. Ett exempel är att 'hon räknar' kan uttryckas som 'räknandet' (Karlsson, 2011, s. 31), där 'hon räknar' får en kongruent och 'räknandet' en inkongruent, mindre direkt, funktion. En texts svårighetsgrad och abstraktionsgrad kan ofta relateras till detta. En abstrakt text innehåller inte sällan grammatiska metaforer och användningen gör det möjligt att utelämna vem som utför en handling, som i exemplet ovan (Halleson, 2011, s. 41).

4 Tidigare forskning

Eftersom den funktionella grammatiken utgör basen för detta självständiga arbete är en första utgångspunkt i presentationen av tidigare forskning textanalyser som tar avstamp i SFG. En andra utgångspunkt kopplad till undersökningens syfte är hur språket i skönlitteratur förändras när berättelsen återges som lättläst, vilket leder till tidigare studier liknande den föreliggande.

Kongo (2018) analyserar Suzanne Collins ungdomsroman *Hungerspelen* utifrån den funktionella grammatikens syn på språket som skapare och återskapare av skeenden. I likhet med Rehnberg (2011) undersöker Kongo hur en hjälte skrivs fram i en text. Några språkliga medel för detta är att låta hjälten vara mest frekvent omnämnd och ofta förstadeltagare i materiella och verbala processer, samt att "läsaren får ta del av karaktärens tankar och inre värld genom mentala processer" (Kongo, 2018, s. 10). Kongo tydliggör hur Collins skapar den kvinnliga hjälten i *Hungerspelen*, Katniss, och lyfter fram att romanen, eller delar av den, kan användas i undervisning "för att bland annat belysa hur genus konstrueras grammatiskt" (Kongo, 2018, s. 38).

Molander (2016) har med en transitivetsanalys jämfört den lättlästa versionen av Vilhelm Mobergs roman *Utvandrarna* med dess original, bland annat med avseende på

hur olika händelseförlopp återberättas och anpassas i den lättlästa versionen och vilka följder det får för abstraktionsgraden. Studien utgår från två olika jämförbara textutdrag. Texten reduceras avsevärt i den lättlästa versionen och textraderna är frasanpassade. Kapitlen är kortare och har fått andra titlar som är närmare kopplade till innehållet. Därtill har åtgärder vidtagits för att göra texten mer konkret med ett ökat bruk av materiella processer. De mentala processerna har minskat mest i överföringen, vilket också indikerar att den lättlästa texten blivit mindre abstrakt (Molander, 2016, s. 32). Molander diskuterar det faktum att omarbetning för att förenkla ett innehåll ibland kan verka i motsatt riktning och ger exempel på ett textavsnitt där läsaren av lättläst text på grund av förenklingen är tvungen att dra egna slutsatser. ”Sådana val bidrar till att göra texten abstrakt, även om det inte sker på pappret” (Molander, 2016, s. 33).

Leijonberg (2016) analyserar originalversion samt lättläst version av biografen *Jag är Zlatan* av David Lagercrantz och Zlatan Ibrahimovic. Denna kvantitativa studie utgår från fem variabler som påverkar en texts läsbarhet: fundamentalslängd, bisatsfrekvens, satskonnektion, läsbarhetsindex (Lix-värde) och ordfrekvens. Analysresultaten är förvånande, då samtliga variabler förutom ordfrekvens inte skiljer sig nämnvärt mellan versionerna, även om fler kausala konnektiver förekommer i den lättlästa versionen, något som särskilt gynnar andraspråkselever (Reichenberg, 2015, s. 8). Den lättlästa texten har ett högre ordvariationsindex, vilket enligt studien får anses problematiskt då ordförståelse är den mest väsentliga aspekten för läsförståelse (Leijonberg, 2016, s. 2). Både information och bilder har skalats bort i den lättlästa versionen och Leijonberg (2016, s. 35) frågar sig hur mycket material det går att ta bort, utan att boken förlorar sin essens.

Wallgren Ekström (2017) jämför Selma Lagerlöfs roman *Kejsarn av Portugallien* med dess lättlästa version. Studien följer Reichenberg (2000) ifråga om analysmetoder och utgår från variablerna röst och kausalitet. Med röst avses författarens röst i texten, det vill säga ett personligt läsartilltal. Författarrösten gör en text mindre informationstät och därigenom ökar läsbarheten. En hög grad av kausalitet i en text innebär att orsaker och samband förklaras noga, vilket påverkar läsbarheten positivt (Wallgren Ekström, 2017, s. 8, 10). Wallgren Ekström (2017, s. 2) slår fast att ”vissa aspekter av röst var mer framträdande i den lättlästa texten, men att originaltexten överlag hade en högre grad av både röst och kausalitet”. Slutsatsen blir således att den lättlästa texten inte är lättläst, vilket också är svaret på uppsatsens frågeställning.

Poroli (2018) har gjort en läsbarhetsanalys av de två versionerna av Jessica Schiefauers ungdomsroman *När hundarna kommer*. Verken analyseras utifrån samma parametrar som i fallet med *Jag är Zlatan*: läsbarhetsindex, ordvariationsindex, fundamentalslängd, bisatsfrekvens och satskonnektion (Poroli, 2018, s. 2). Studiens syfte är att undersöka vad som skiljer originalet från den återberättade versionen och se vilka språkliga förändringar som gjorts. Särskilt fokus ligger på hur genomförda ändringar påverkar läsningen för andraspråksinlärare (Poroli, 2018, s. 6). Den mest påfallande skillnaden mellan versionerna är texternas längd och mängden ord. Berättelsens tre första kapitel innehåller 13 319 ord i originalversion, medan samma avsnitt i den lättlästa boken innehåller 3 467 ord (Poroli, 2018, s. 30). Originalets Lix-värde 24 visar att det klassas som mycket lättläst, och att det inte skiljer sig mycket från den lättlästa versionens Lixvärde 15 (Poroli, 2018, s. 30). En förklaring till originalets låga värde är att det ”har höga standardavvikelser avseende mycket korta och mycket långa meningar”, vilket gör att ”Lix tolkar den som lättare än vad den egentligen är” (Poroli, 2018, s. 33). Några ytterligare slutsatser är att den lättlästa texten har lägre ordvariationsindex och färre långa och abstrakta ord. Liksom Molander, Leijonberg och Wallgren Ekström diskuterar Poroli läsbarheten i en kortad text. Hon menar att det inte nödvändigtvis måste vara negativt för läsaren att läsa mellan raderna och dra egna slutsatser, utan att det kan ses som ett lärtillfälle (Poroli, 2018, s. 33). Dock invänder hon mot det hon lyfter fram som torftiga miljö- och personbeskrivningar i den lättlästa versionen. De knapphändiga miljöbeskrivningarna leder till en tråkigare läsoplevelse och hon befarar att andraspråksinlärare kan tappa motivationen. De språkliga förändringar som gjorts underlättar emellertid läsbarheten – och Poroli framhåller att valet av lättläst eller original i slutändan handlar om vad de enskilda läsarna själva föredrar (Poroli, 2018, s. 34).

Sammanfattningsvis pekar nämnda studier på olika faktorer som gör en text lättläst. Kongo (2018) lyfter fram att hjälten är mest frekvent omnämnd och ofta förstadedeltagare i verbprocesser. Molander (2016) poängterar att texten är kort och att även raderna är korta och frasanpassade, samt att de materiella processerna, som konkretiserar ett skeende, är vanligast. Leijonberg (2016) och Poroli (2018) tar fram variabler som ordvariationsindex och satskonnektion, där lägre ordvariation och högre grad av satskonnektion bidrar till högre läsbarhet. Wallgren Ekström (2017) slår fast att ett personligt läsartilltal och tydliga förklaringar av orsakssamband också är faktorer som ökar läsbarheten.

5 Metod och material

5.1 Val av undersökningsmetod

Föreliggande studie har som syfte att jämföra texters abstraktionsgrad och utgår från den gren av den funktionella grammatiken som behandlas genom den ideationella metafunktionen. Denna fokuserar på hur språket beskriver världen, samt hur språket används för att skapa erfarenheter (Halleson, 2011, s. 40f). Analysen av Jessica Schiefauers ungdomsroman *När hundarna kommer* och den lättlästa versionen av samma berättelse blir alltså en studie av vilka språkliga medel författaren använder för att skriva fram skeendet, samt hur dessa förändras i Tomas Dömstedts återgivning. En tidigare undersökning av de båda versionerna har tagit avstamp i traditionell grammatik (Poroli, 2018, se avsnitt 4 *Tidigare forskning*), varför SFG framstår som ett teoriutvecklande steg för att fördjupa analysen av romanen. Den kvalitativa och delvis även kvantitativa analysen i detta arbete utgår från två på varandra följande textavsnitt ur respektive version och en svårighet i samband med arbetet har varit att fastställa hur långa dessa avsnitt ska vara för att ge ett tillförlitligt resultat. Detta diskuteras i avsnitt 5:2 *Urval och avgränsningar*.

5.2 Urval och avgränsningar

Att i sin helhet analysera en ungdomsroman och dess lättlästa motsvarighet skulle bli för omfattande för detta arbete, varför två textutdrag valts ut. De två efter varandra följande utdragen har valts eftersom de är centrala för handlingen i romanen *När hundarna kommer*. De ingår i avsnittet *Augusti* och utspelar sig under en kväll och natt då en pojke och en ung man tillsammans misshandlar en annan pojke till döds. Den första texten innehåller såväl beskrivande text som dialog, den andra enbart beskrivande text (Schiefauer, 2015, s. 134–137, Schiefauer, 2017, s. 87–90).

5.3 Undersökningsmaterial

Ungdomsromanen *När hundarna kommer* belönades med *Augustipriset* i kategorin Årets svenska barn- och ungdomsbok 2015. I prismotiveringen lyfts särskilt författaren Jessica Schiefauers språk. Det beskrivs med formuleringar som ”poetiskt, förtäat och flödar fram, likt det vatten som betraktar händelserna. Ett språk slipat med omsorg” (Bonnier Carlsen, 2019). Författaren tilldelades även priset *Spårhunden* för boken i samband med Bok- och biblioteksmässan 2015. Recensenter av boken hänvisade även de till språket, till exempel att texten ”på samma gång är sparsamt saklig men också genomskinlig och

ständig i glittrande rörelse” (Huss, 2015). Romanen blev en försäljningssuccé för förlaget Bonnier Carlsén som uppger att den sålt betydligt mer än andra ungdomsböcker, i februari 2019 närmare 62 000 tryckta exemplar och drygt 8 000 exemplar som ljud- och e-bok. Enligt förlaget brukar en ungdomsroman säljas i omkring 4 000 tryckta exemplar (personlig kontakt). Den anpassade versionen av berättelsen har tryckts i 3 000 exemplar (personlig kontakt). Förlaget Vilja signalerar via den lättlästa bokens omslag att det handlar om samma berättelse; omslagen är helt lika, med undantag för en stämpelliknande markering som påpekar att versionen är snabbläst.

När hundarna kommer utspelas under ett år från april till mars. Berättelsen är indelad i tio avsnitt som bär månadernas namn, i såväl original som lättläst version. Januari och februari saknas. De två huvudpersonerna är gymnasieungdomarna Isak och Ester, som lär känna varandra i början av berättelsen. Centrala figurer är också Anton, Isaks lillebror, och Antons äldre vän Ruben. Boken bygger delvis på en verklig händelse, mordet på John Hron i Kode utanför Kungälv 1995, ett samband Schiefauer berättar om i ett efterord i båda versionerna (2015, s. 301, 2017, s. 151). John Hron, i berättelsen kallad Simon, blev mördad av nynazister (Lindberg, 2017).

Flera faktorer ligger bakom valet av undersökningsmaterial. Romanens mångfacetterade språk gör det särskilt spännande att studera vilka språkliga förändringar som gjorts i den lättlästa versionen. Därutöver kommer att romanen tydligt går att koppla till innehållet i gymnasieskolans kursplaner i svenska som andraspråk. För sva 1 anges i det centrala innehållet att eleverna ska läsa och samtala om ”modern skönlitteratur författad av såväl kvinnor som män som ger inblick i olika kulturer, allmänmänskliga teman och svenska referensramar” (Skolverket, 2011, s. 184). För sva 2 är motsvarande formulering ”skönlitteratur författad av såväl kvinnor som män från olika kulturer och tider som ger underlag för att utveckla språket och samtala om berättarstrukturer, allmänmänskliga teman och vanliga litterära motiv” (Skolverket, 2011, s. 190). En ytterligare faktor bakom valet är romanens omfattande spridning, vilket innebär att berättelsen för många unga blir en tidig läsupplevelse.

5.4 Genomförande

Sex textpartier ur romanens båda versioner har undersökts. De stycken som motsvarar varandra i original och lättläst har numrerats 2–4 respektive 5. Avsnitt 1 och 6 finns inte med i lättläst version men är föremål för analys eftersom de ingår i samma textutdrag och

det är av intresse att undersöka varför de utelämnats. Avsnitt 1-6 består av följande situation, eller kontext:

1. Anton och Ruben befinner sig vid sjöstranden. Rubens hund Bamse är med.
2. Simon går förbi på stranden, på väg för att fiska.
3. Ruben såg inte när Simon kom men får av Anton veta att Simon står och fiskar lite längre bort.
4. Ruben och Anton samtalar om Simon.
5. Anton kommer hem. Hans skor är våta.
6. Isak vaknar.

5.5 Bearbetning av material och analysmetod

Analysen av de sex textutsnitten ur original och lättläst version av *När hundarna kommer* är transitiv och fokuserar på processer och deltagare. Analysen gjordes i tabellform där förstadedeltagare och processtyper angavs. Processtypen indikerar hur abstrakt eller konkret en text är och ett annat mått på detta är förekomsten av grammatiska metaforer, som också undersöks i textavsnitten. Metaforerna ”både packar in och stuvar om betydelse” och kan få deltagare att ”försvinna” (Karlsson, 2011, s. 31–32). Begreppet grammatisk metafor samt de olika processtyperna förklaras närmare i avsnitt 3.2 *Systemisk-funktionell grammatik*.

5.6 Forskningsetiska aspekter

Inga längre intervjuer, enkäter eller andra frågeformulär har använts för studien, varför forskningsetiska aspekter inte diskuteras specifikt. Två korta telefonsamtal har ägt rum med företrädare med bokförlag. De intervjuade fick i en inledande telefonkontakt information om studiens bakgrund och syfte. De svarade i mejl på specifika frågor om bokutgivning. Telefonsamtalen spelades inte in, mejlen finns sparade för faktakontroll.

5.7 Reliabilitet och validitet

De faktorer som bidrar till denna studies reliabilitet ingår i arbetsprocessen, där lämpliga textavsnitt valts ut, texten brutits ned i mindre enheter och relevanta kategorier för analysen av data utarbetats. Enheterna har därefter kodats, räknats och analyserats beträffande frekvens (Denscombe, 2009, s. 307-308). Resultaten har kopplats till systemisk-funktionell grammatik. Validiteten har säkerställts genom tydlig koppling till litteratur och tidigare forskning. Studien ger svar på frågeställningen kring abstraktionsgraden i de två versionerna av *När hundarna kommer*.

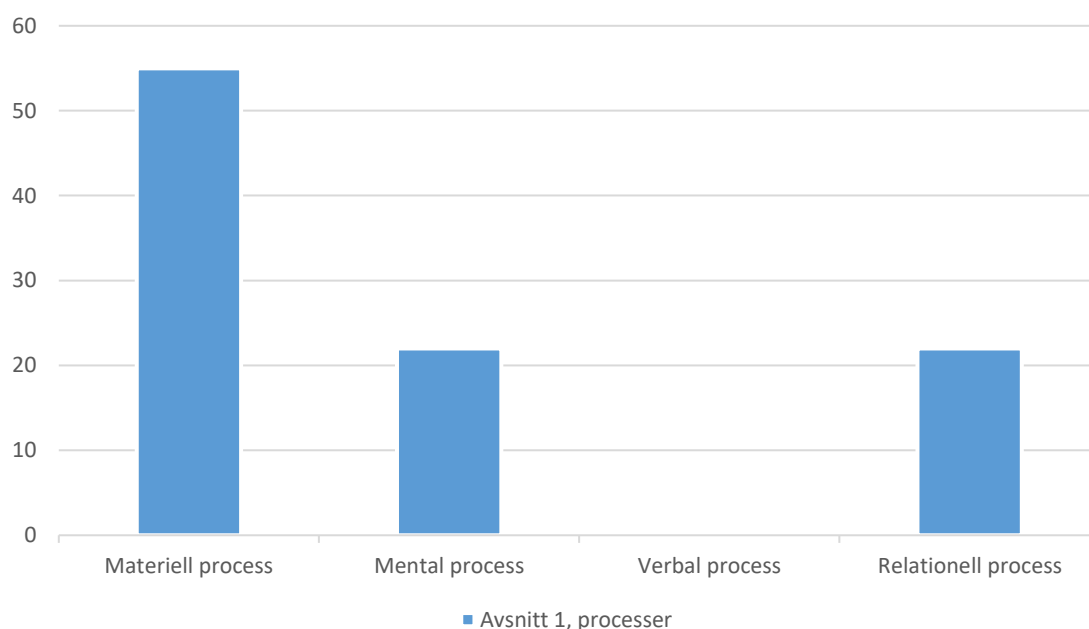
6 Analys och resultat

Textutdragen 1–6 ur de båda versionerna av *När hundarna kommer* analyseras först med avseende på processtyper och förstadedeltagare (6.1–6.6), därefter utifrån förekomsten av grammatiska metaforer (6.7).

6.1 Avsnitt 1: Anton och Ruben befinner sig vid sjöstranden. Rubens hund Bamse är med

Avsnitt 1 återfinns bara i originalversionen. Texten ger läsaren en bild av scenen vid stranden där avsnitt 1-4 utspelar sig.

Diagram 1. Procentuell fördelning av samtliga processtyper i originalversionen.

Som framgår av diagram 1 dominerar de materiella processerna, de utgör 56 procent, medan de mentala och relationella utgör vardera drygt 22 procent. Ingen verbal process förekommer. Anton och hunden Bamse är de enda levande varelser som beskrivs i avsnittet men läsaren vet att Ruben finns i närheten. Textutdraget har i originalversionen föregåtts av en samtidig scen som skildrar Isak, på en helt annan fysisk plats men avsnittet dessförinnan beskriver Anton, Ruben och Bamse vid sjön, liksom att Simon också befinner sig där. Utmärkande i avsnitt 1 är de många olika förstadedeltagarna, oavsett processtyp; 13 olika förstadedeltagare förekommer, i 18 processer. Som framkommer senare i analysen innehåller både originalet och den lättlästa versionen färre förstadedeltagare i de följande avsnitten, särskilt gäller detta lättläst version. I nedanstående

utdrag ur avsnittets inledning är samtliga processer understrukna och förstadeltagarna kursiverade.

I mörkret stiger *dimmorna* upp ur vattnet.

Ur högtalarna strömmar *en ballad*, den handlar om årstidernas växlingar och kärleken till fosterlandet. *Anton* sjunger tyst med i refrängen. *Bamse* halvsover, *den falnade elden* är små röda tungor i mörkret. *Kep-sen* ligger i gräset, *en sval bris* drar över skallen.

De materiella processerna är i exemplet ovan ”stiger”, ”strömmar”, ”sjunger med”, ”halvsover” och ”drar”. ”Sjunger med” har analyserats som materiell eftersom den saknar utsaga. Processen ”handlar” har definierats som relationell, ”är” och ”ligger” som relationella, den sistnämnda kategoriserad i enlighet med Holmberg och Karlsson (2013, s. 91) som menar att viloprocesser som *sitta* och *ligga* är gränsfall mellan materiella och relationella processer. När en levande varelse vilar krävs en viss energi, menar författarna, men inte om förstadeltagaren som i detta fall är ett ting.

I de mentala processerna i fortsättningen av avsnitt 1 är förstadeltagaren, upplevaren, i förstone Anton, som tittar ut över sjön. Det han ser skildras framför allt i materiella processer där sjön förkroppsligas; vattnet ”andas”, lungor ”hävs”, ett öga ”öppnas” och ”sluts”, en blick ”rör sig”. Trots att de är materiella ger dessa processer läsaren inblick i Antons känslor och sinnesförmimmelser. Detta är särskilt vanligt i skönlitteratur, där författaren ofta skildrar en romanfigurs inre liv via yttre händelser och upplevelser (Holmgren & Karlsson, 2013, s. 88). Förkroppsligandet av sjön, i huvudsak i passiv verbform, bidrar till att ge avsnittet en abstrakt prägel och försvårar läsförståelsen (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 8). Omständigheterna i avsnitt 1 bidrar ytterligare till att tydliggöra stämningen. I utdraget ovan framkommer exempelvis *var* *dimmorna* *stiger*, *varifrån* balladen *strömmar* och *vad* balladen *handlar* om.

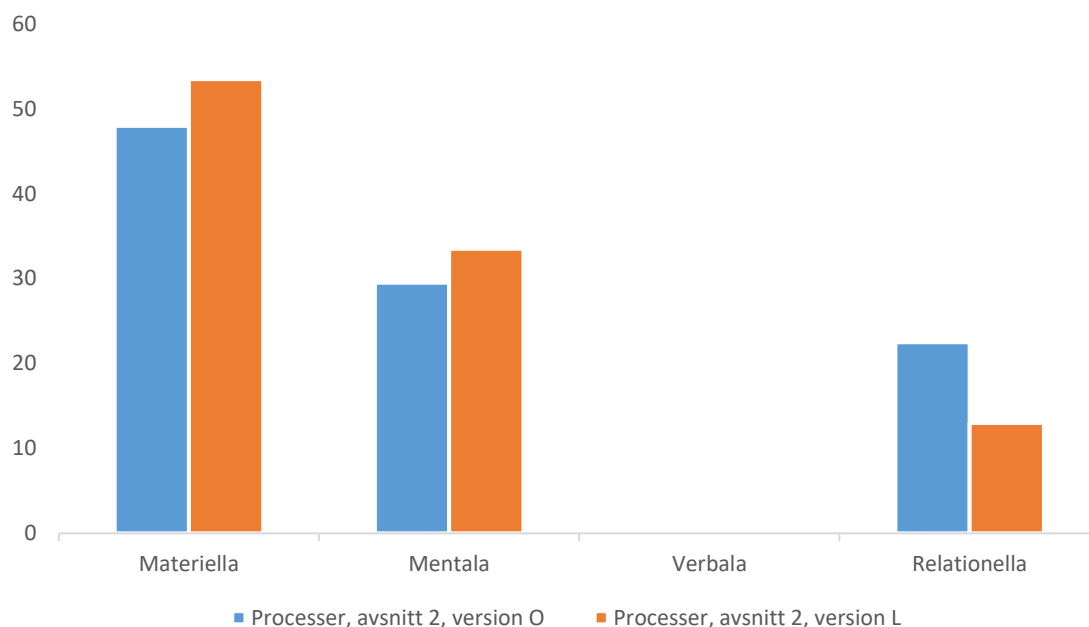
6.2. Avsnitt 2: Simon går förbi på stranden, på väg för att fiska

Textavsnitt 2 återfinns i båda versionerna av romanen, situationen beskrivs som ”*Simon går förbi på stranden, på väg för att fiska*”. Texten i originalet är avsevärt längre än den lättlästa versionen; originalet består av 157 ord och 27 processer, den lättlästa av 78 ord och 15 processer. Skillnaderna i processtyp framgår av diagram 2 (originalet kallas i de följande diagrammen ”version O”, lättläst ”version L”). Den lättlästa versionen består av

en högre andel materiella processer, samt en lägre andel av både mentala och relationella processer. Varken i original eller lättläst version finns någon verbal process.

Diagram 2. Procentuell fördelning av samtliga processtyper i originalversionen och den lättlästa versionen.

Utmärkande för båda versionerna är få förstadedeltagare, de består i huvudsak av Simon och Anton (eller pronomenet han, för båda), eller av det formella subjektet "det". Att den lättlästa versionen är så mycket kortare beror framför allt på att omständigheter och fördjupande kringinformation plockats bort, här illustrerat med en jämförelse mellan versionerna (originalet först). Samtliga processkärnor är understrukna. Texterna utgör ungefär halva avsnitt 2.

Anton hör inte när Simon kommer. Plötsligt står han bara där, vid stigens mynning. Han har gummistövlar och fleecetröja och ett fiskespö i handen. När han ser Anton tvekar han i steget en sekund men han vänder inte. Han nickar en kort hälsning, sedan går han längs trädgränsen runt badplatsen. Han ska till sänkan på andra sidan strandremsan, där finns en sten där man kan få både gädda och gös efter mörkrets inbrott. Anton vet det, han och Isak fiskade där flera gånger förra sommaren.

Simon försvinner utom synhåll, men han är bara några meter bort. (Originalversion)

Anton hör inte när Simon kommer.
Nu står han bara där med ett
fiskespö i handen.

Han nickar mot Anton, sedan går
han förbi. Han går till andra sidan
badplatsen. (Lättläst version)

Utdraget ur originalversionen uppvisar en lexikal variation i de materiella processerna. Visserligen förekommer högfrekventa verb som ”kommer”, ”står” och ”försvinner”, men även ”nickar”, ”tvekar” och ”vänder inte”, verb som inte finns med bland de 70 mest använda svenska verben (Utbildningsstyrelsen, 2015). ”Tvekar” har kategoriserats som materiell process eftersom det beslut att inte vända om som tvekan föregår kräver energi (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 91). Den lättlästa texten ovan består av en mental process, ”hör”, i övrigt av materiella processer, uttryckta med de vanliga verben ”kommer”, ”står” och ”går”, samt det ovanligare ”nickar”.

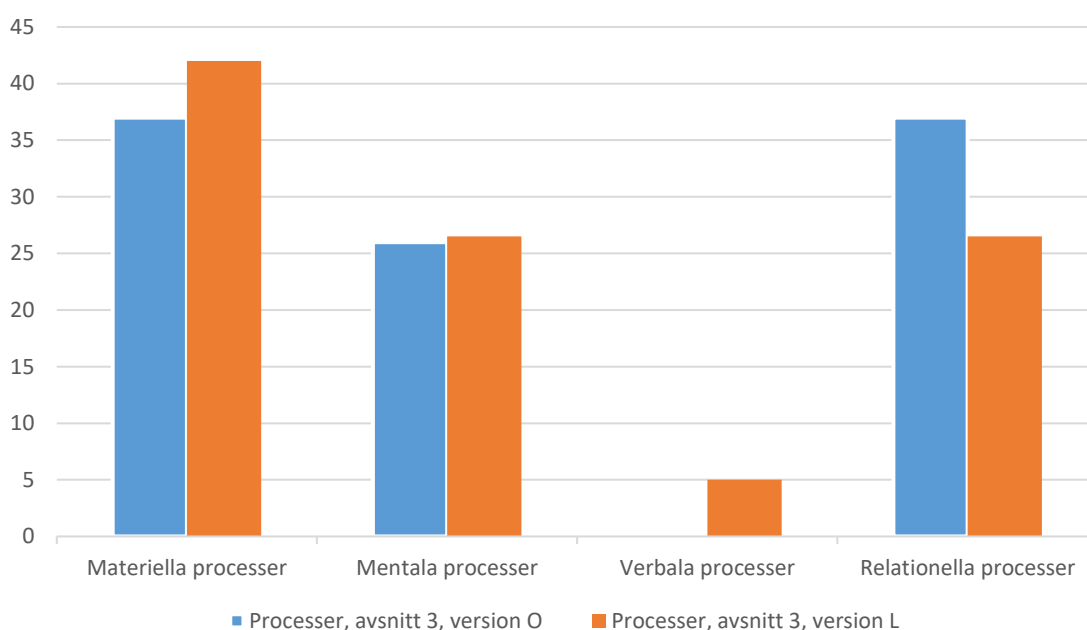
Som helhet är ordvalen i avsnitt 2 i den lättlästa versionen gjorda utifrån kriteriet att en lättläst text innehåller få främmande ord och långa substantiv (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 8). De mentala processerna är något fler i originalet, där både Anton och Simon förnimmer saker. I den lättlästa versionen tillåts bara Anton ”höra”, ”inte se” och indirekt ”känna”. Den mentala processen ”ska” i originalet har kategoriserats utifrån Simons beslut att ta sig till just den fiskeplatsen (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 87). Den kringinformation som i originalet förklarar valet av fiskeplats är ett tydligt exempel på sidoinformation och återfinns inte i lättläst version (Nordenstam & Olin-Scheller, 2017, s. 5). I originalets avsnitt om fiskeplatsen förekommer också specifika namn (hyperonymer) på fiskarter (”gädda” och ”gös”), exempel på främmande ord som ökar en texts svårighetsgrad (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 8).

I båda versionerna av avsnitt 2 framgår att Anton påverkas av att Simon fiskar, den verbprocess som används är den mentala ”stör”. I lättläst version upprepas formuleringen ”det stör”, medan originalet utvecklar störningsmomentet. Anton ”känner” (mental process) Simons närvaro: ”Det stör honom, stör och pockar så att det pirrar i kroppen”. De materiella processerna ”pockar” och ”pirrar” illustrerar här Antons känslor, som därmed förstärks.

6.3 Avsnitt 3: Ruben såg inte när Simon kom men får av Anton veta att Simon står och fiskar lite längre bort

I textavsnitt 3 har de två versionerna betydligt större likheter med varandra än versionerna av avsnitt 2. I originalet består avsnitt 3 av 92 ord, den lättlästa versionen av 78. Antalet processer är identiskt, 19. Avsnittet består till viss del av dialog mellan Anton och Ruben, den senare är namngiven i lättläst version, inte i originalet. Processerna fördelar sig enligt diagram 3.

Diagram 3. Procentuell fördelning av samtliga processtyper i originalversionen och den lättlästa versionen.

Många av avsnittets processer är identiska, men noterbart är skillnaden i antal förstadedeltagare. Nedan en jämförelse mellan versionerna, utdraget är de första meningarna i avsnitt 3. Processkärnorna är understrukna, förstadedeltagare kursiverade.

En tung hand landar på Antons axel. Handflatan är het av alkoholen, blicken är klar och grumlig på samma gång. Han har varit och pissat igen, såg inte när Simon kom. (Originalversion)

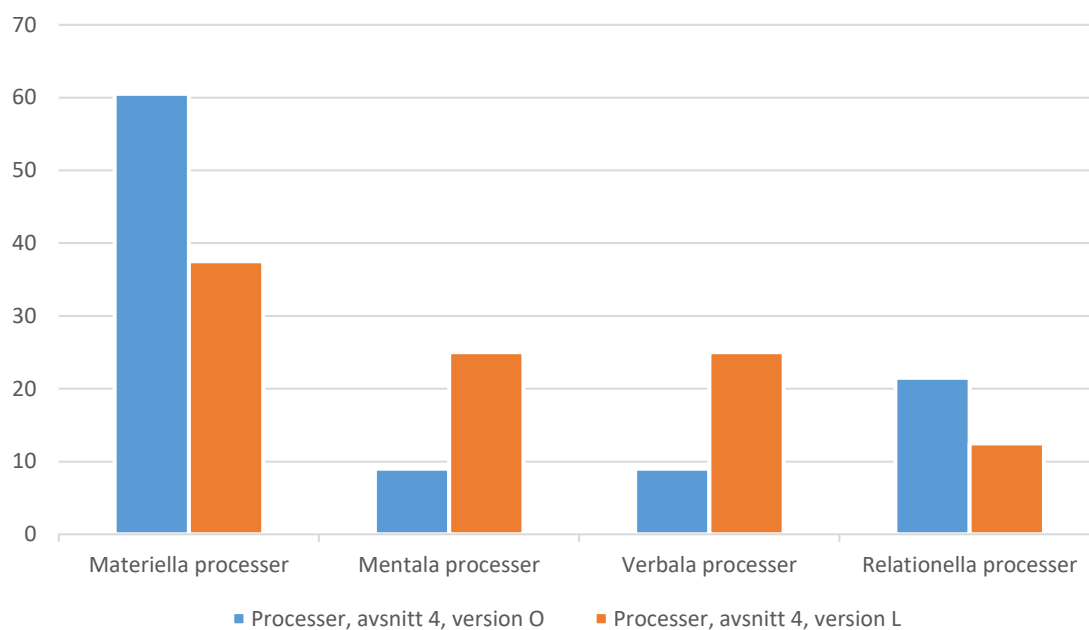
En tung hand läggs på Antons axel igen. Ruben har varit och pissat, såg inte när Simon kom. (Lättläst version)

I originalet används den materiella processen ”landar” i samband med Rubens hand, i lättläst version istället ”läggs”. ”Landar” är dels ett lågfrekvent verb (Utbildningsstyrelsen, 2015), dels förknippas det snarare med flygande föremål eller varelser än med kroppsdelar. ”Läggs” däremot är mer relaterbart till en hand. I originalversionen beskrivs Ruben via sin kropp och dess uttryck. Handen är förstadedeltagare i en materiell process, ”handflatan” och ”blicken” är förstadedeltagare i attributiva relationella processer. I den lättlästa versionen skildras inte Ruben utan återberättaren koncentrerar sig här, precis som i avsnitt 2, på Anton. I enlighet med detta innehåller originalet av avsnitt 3 fler relationella processer än den lättlästa versionen. Värt att notera är att Ruben inte vid något tillfälle nämns vid namn i originalversionens avsnitt 1–6 men däremot i lättläst version i avsnitt 3 som ett förtydligande i samband med att han uppenbarar sig. Avsnittets enda verbala process finns i lättläst version, där det klargörs att det är Anton som inleder dialogen mellan pojkarna. Den korthuggna dialogen avslutar avsnittet, och är identisk i de båda versionerna.

6.4 Avsnitt 4: Ruben och Anton samtalar om Simon

Avsnitt 4 är i likhet med avsnitt 2 avsevärt förkortat i den lättlästa versionen. Antalet processer är 23 i originalet, endast åtta i lättläst. De materiella processerna dominerar i båda, dock tydligast i originalversionen, vilket har sin förklaring i både textlängd och innehåll; det händer betydligt mer i originalversionen (diagram 4).

Diagram 4. Procentuell fördelning av samtliga processtyper i originalversionen och den lättlästa versionen.

Avsnittet börjar identiskt i de båda versionerna med en beskrivning av Anton och Ruben; ”De sitter tysta några sekunder, ser ut över sjön”. I den lättlästa versionen samtalar de sedan, och i avsnittets två verbala processer är Anton talare. I motsvarande samtal i originalet tilldelas både Ruben och Anton talarroller, en indikation på versionens bredare perspektiv och högre abstraktionsnivå (Nordenstam & Olin-Scheller, 2017, s. 5–6). I avsnitt 4 förekommer en lögn, i lättläst version explicit utsagt i den verbala processen ”han ljuger”. I originalversionen är lögnen implicit: ”Och när orden ligger i Antons mun liknar de sanning”. Lögnen återfinns här mellan raderna, utan tydligt förklarade orsakssamband (Lundberg och Reichenberg, 2009, s. 8).

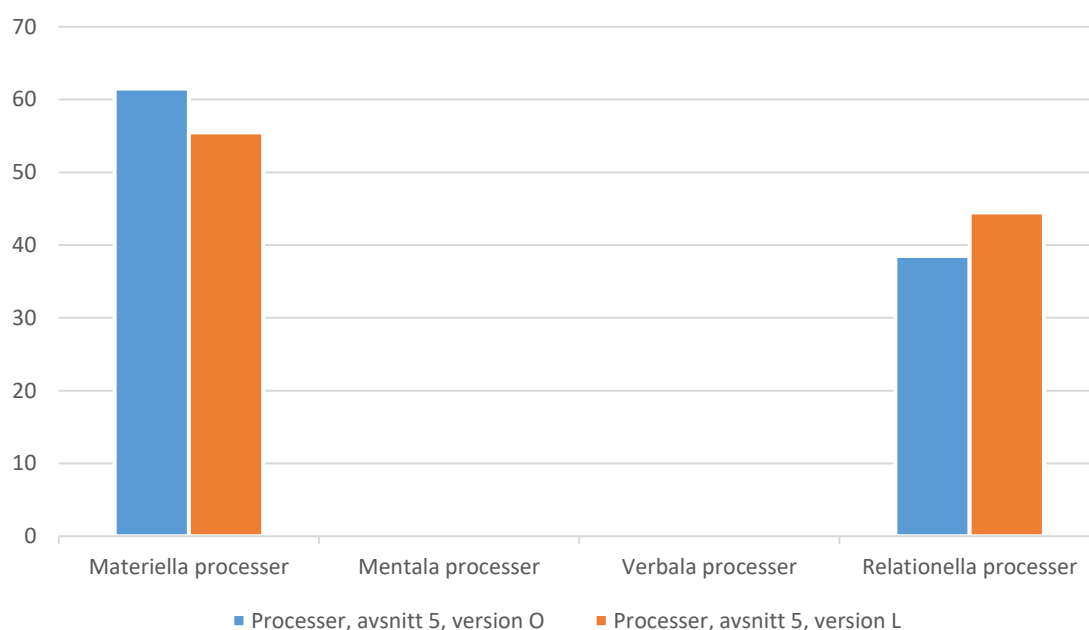
Den text i originalversion av avsnitt 4 som inte finns med i lättläst version är satser där dels sjön (djupet), dels Rubens hand precis som i avsnitt 1 och 3 ges rollen som förstadedeltagare i materiella processer. Djupet tycks ”bölja”, ”gunga”, ”vrída sig”, handens grepp ”hårdnar” och handen ”rör sig, den kramar och trycker”. Återigen ger de materiella processerna uttryck för sinnesstämningar (Holmgren & Karlsson, 2013, s. 88). Därtill kommer en för avsnitt 1–6 unik textrad, satt i kursiv stil: ”*Djupet är ett öga, en mörk blick som lyser genom dimmorna*”. Satsen omges av blankrader, originalversionens enda i avsnitt 1–6, och orsakssamband saknas till omgivande text. Dock finns en koppling till Antons tidigare upplevelse av sjön som en levande varelse med ett seende öga (avsnitt 1), liksom till en dikt som inleder originalversionen av *När hundarna kommer* (2015, s. 9) och även finns med i förkortad form i lättläst version (2017, s. 5). De många relationella

processerna i originalversionen av avsnitt 4 är typiska för när förhållanden beskrivs (Halleson, 2011, s. 44).

6.5 Avsnitt 5: Anton kommer hem. Hans skor är våta

I och med avsnitt 4 avslutas händelserna vid sjön. Avsnitt 5 är i båda versionerna avskilt från avsnitt 1–4 (original) och 2–4 (lättläst) med en asterisk och ny sida. Processerna fördelar sig enligt diagram 5.

Diagram 5. Procentuell fördelning av samtliga processtyper i originalversionen och den lättlästa versionen.

Avsnitt 5 är betydligt kortare i lättläst version och innehåller nio processer jämfört med originalets 13. Varken mentala eller verbala processer förekommer. Den materiella processen ”luktar” i lättläst version motsvaras i originalet av substantivet ”lukten”, som där preciseras: ”Det är lukten av gytja, av sjöbotten, av avgrund”, omständigheter beskrivna med svåra ord som försvårar läsbarheten (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 8).

Som tidigare visats är åtskilliga av originalversionens materiella processer stämningsskapande snarare än utförande, här exemplifierat av vattnet (det), processkärnorna är understrukna: ”Det tränger in i mattorna, det sipprar ner mellan golvspringorna, det kommer aldrig att gå bort”. Motsvarande passage med flera lågfrekventa verb (Utbildningsstyrelsen, 2015) saknas i lättläst version. Färre lexikala omständigheter bidrar till att göra den lättlästa versionen kortare, exempelvis smyger

Anton ”in genom dörren” i originalversionen medan han bara ”smyger” i lättläst version. I båda versionerna finns den kryptiska satsen ”Av det han gjort”, relaterat till att avsnitt 4 avslutades med satsen ”Ja, såna ska man slå ihjäl” (original) och ”Sådana skulle man slå ihjäl” (lättläst). I båda versionerna antas läsaren kunna gissa vad som hänt, vilket ställer höga krav på inferenser (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 30).

6.6 Avsnitt 6: Isak vaknar

Analysens avslutande avsnitt 6, *Isak vaknar*, är i originalversionen en direkt fortsättning på avsnitt 5. Antons bror Isak vaknar när Anton kommer hem. Han känner lukten av sjövattnet och ”måste svälja när den unkna doften letar sig in i näsborrarna”. Hälften av processerna (50 procent) är materiella, flera relaterade till förstadedeltagaren Isak. 40 procent av processerna är mentala och Isak är förstadedeltagare i tre av fyra. Ingen process är verbal, en är attributivt relationell med det opersonliga ”det” som förstadedeltagare. Frånvaron av avsnitt 6 i lättläst version kan tolkas som återberättarens önskan att renodla en huvudperson, Anton. Lundberg och Reichenberg (2009, s. 58) har i en studie visat att läsare tenderar att uppfatta berättelser med bara en huvudperson som lättare.

6.7 Avsnitt 1–6: Grammatiska metaforer

Johansson och Sandell Ring (2012, s. 273) förklarar att ”[g]rammatiska metaforer handlar om att semantik/betydelseinnehåll kan realiseras på flera sätt”. Med ideationella grammatiska metaforer avses att en process uttrycks som ett ting eller ett abstrakt substantiv, vilket får till följd att deltagare ”försvinner” (Karlsson, 2011, s. 31–32) och texten därmed blir mer svårläst. I jämförelsen mellan original och lättläst version av *När hundarna kommer* återfinns flera exempel på grammatiska metaforer som ”packats upp” i lättläst version. I avsnitt 2 i originalversionen rör sig Simon ”utom synhåll”, i lättläst version ”ser” Anton honom inte. Lite längre ned i samma avsnitt känns Simons närvaro som ”ett intrång” för Anton i originalversionen, i lättläst version har Simon ”trängt sig på”. I avsnitt 3 känner Anton ”fyllan i munnen” i originalversionen, medan han i lättläst version ”är full”. Samtliga nominaliseringar i originalet (”synhåll”, ”intrång”, ”fyllan”) är abstrakta substantiv som bidrar till att göra originaltexten informationstät och därigenom mer svårläst (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 52). I originaltexten finns också grammatiska metaforer som inte i någon form återgivits i lättläst version, som ”årstidernas växlingar” (avsnitt 1), ”stigens mynning”, ”sänkan”, ”mörkrets inbrott” och ”hans närvaro” (avsnitt 2) (metaforerna är kursiva).

Grammatiska metaforer är vanliga i abstrakt språk, inte minst i faktatexter av olika slag. Användningen bidrar till en förtätning av texten, som kan sägas bli mer ekonomisk. I skönlitterära texter bidrar bruket också till att ”fokus kan läggas på det som är viktigt utan att betydelser och relationer behöver förklaras” (Halleson, 2011, s. 48). I de jämförande exemplen ovan packas de grammatiska metaforerna upp i lättläst version just för att tydliggöra relationer och förstadedeltagare. I originalversionen förutsätts läsaren förstå med hjälp av inferens (Halleson, 2011, s. 49).

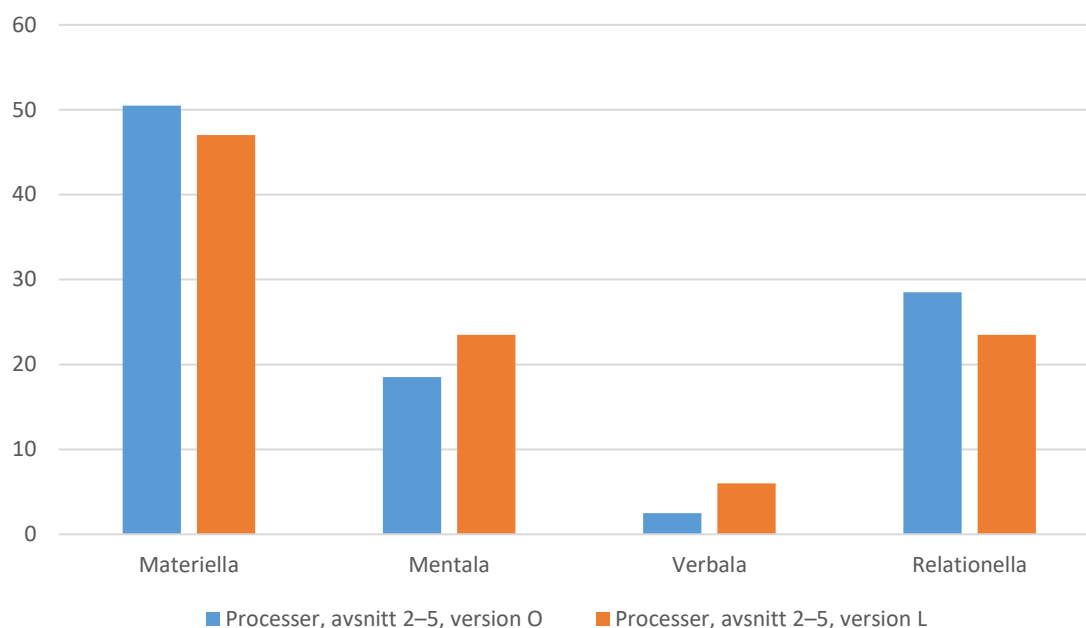
7 Diskussion

7.1 Inledning

I en introduktion till systemisk-funktionell grammatik liknar Per Holmberg teorin vid en uppsättning glasögon för språkets olika betydelser. De glasögon som används för en texts ideationella betydelse, och som alltså varit bruk i denna studie, visar ”hur språket i en text bygger upp olika slags bilder av världen” (Holmberg, 2010, s. 20). Med glasen slipade så framträder verben, processerna, särskilt tydligt, och efter genomförd analys går det att besvara denna studies frågeställning kring abstraktionsgraden i den lättlästa versionen av *När hundarna kommer*, jämfört med i originalversionen. Abstrakta texter ställer högre krav på läsaren än konkreta texter, inte minst för att läsaren förutsätts ha större förkunskaper (Halleson, 2011, s. 39) och analysen visar att originalversionen är betydligt mer abstrakt än den lättlästa versionen.

Diagram 6. Procentuell fördelning av samtliga processtyper i originalversionen och den lättlästa versionen.

När processtyperna i de jämförbara avsnitten 2–5 analyseras (diagram 6) tydliggörs att de materiella processerna är vanligast i både original- och lättläst version. De svarar för 50 procent av processerna i originalet och för en något lägre andel i lättläst version vilket speglar konkretionen i berättande texter (Holmberg & Karlsson, 2013, s. 113). I originalversionen används de materiella processerna i hög grad även för att beskriva stämningar och mentala tillstånd (Holmgren & Karlsson, 2013, s. 88), vilket förklarar den högre procentsatsen. De relationella processerna är fler i originalversionen och bidrar med sitt mer opersonliga språkbruk till att göra texten abstrakt. De mentala processerna är något fler i lättläst version, där känslor förklaras explicit, medan de i originalet som nämnts ofta realiserar av materiella processer. De få verbala processerna används på liknande sätt förklarande i lättläst version.

Studien visar också att originalversionen innehåller betydligt fler grammatiska metaforer, som i de flesta fall förekommer i de partier som inte överförts till lättläst version. I de tre fall där innehållet i en grammatisk metafor ”följt med” till lättläst version har den packats upp, det vill säga förvandlats från substantiv till verb.

7.2 Metoddiskussion

Den grundläggande skillnaden mellan systemisk-funktionell grammatik och traditionell grammatik är att den förra fokuserar på betydelse och funktion, den senare på form. Flera studier, redovisade i avsnitt 4 *Tidigare forskning*, har jämfört originalversioner och

lättlästa versioner av skönlitterära verk utifrån olika formaspekter, som Lix-tal och ordfrekvens. Poroli, som undersökt *När hundarna kommer* utifrån dessa parametrar samt även fundamentalslängd, bisatsfrekvens och satskonnektiv, menar att de språkliga variablerna i den lättlästa versionen gör att den passar för andraspråkstalare men påtalar även versionens brister, som avskalade miljöbeskrivningar (Poroli, 2018, s. 34). Metodvalet SFG, och dess ideationella metafunktion, har fungerat väl för att komplettera bilden av vilka språkliga medel återgivande författare använder när originaltext transformeras till lättläst. Metoden leder till liknande slutsatser som Porolis men ger nya perspektiv på språket i och med att processer och deltagare definieras. En avgörande svårighet med SFG-analys av skönlitteratur är att avgränsa den, vilket diskuteras i avsnitt 5.2 *Urval och avgränsningar*. Denna studie hade kunnat breddas, med mer jämförande text, men då finns en risk att analysen istället tappat i noggrannhet på grund av tidsbrist (se avsnitt 5.8 *Reliabilitet och validitet*).

En av den kvalitativa studiens fördelar är att den ”tillåter mer än en giltig förklaring, eftersom den bygger på forskarens tolkningsskicklighet” (Denscombe, 2009, s. 398). Detta är relevant när det handlar om analys av skönlitteratur, där det alltid förekommer moment av tolkning, när det rör SFG exempelvis kring processtyper. Tolkningsmöjligheterna kan givetvis även vara en nackdel, eftersom de kvantitativa delarna av analysen, diagram och procentsatser, då går att ifrågasätta. Intresserade läsare och forskare har dock möjlighet att själva jämföra och granska de valda texterna.

7.3 Resultatdiskussion

För att återvända till liknelsen med ”analysglasögonen” (avsnitt 7.1 *Inledning*), så ger de SFG-slipade glasen två skilda bilder i original och lättläst version av dels händelserna vid sjön (avsnitt 1-4), dels Antons hemkomst och Isaks uppvaknande (avsnitt 5-6). Studien visar att lättläst version fokuserar på Anton som förstadedeltagare, medan originalversionen ger Simon, Ruben och Isak mer utrymme som förstadedeltagare och även i hög utsträckning låter djur, föremål och natur spela rollen. Fler förstadedeltagare förmodas öka abstraktionsgraden och därigenom försvåra läsbarheten (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 58). Kongo (2018) visar i likhet med detta att hjälten Katniss främst realiserar som förstadedeltagare i *Hungerspelen*. Kontexten i *När hundarna kommer* ger inte Anton en hjälteroll, men i de avsnitt som analyseras är han en utpräglad huvudperson och läsaren förväntas förstå hans handlingar.

Ordförrådet är en viktig del när läsbarhet studeras och Reichenberg (2015, s. 3) poängterar att med ”för många okända ord i en text blir det [---] svårare för läsaren att avgöra vilka ord som är centrala för innehållet”. I viss utsträckning har de använda verben undersökts, och påfallande många verb i originalversionen finns inte med på listan över de 70 vanligaste verben (Utbildningsstyrelsen, 2015). Porolis studie av *När hundarna kommer* slår på liknande sätt fast att de abstrakta och sammansatta orden är färre (Poroli, 2018, s. 33) och visar liksom föreliggande arbete på att textmängden i lättläst version är i det närmaste halverad jämfört med originalet (Poroli, 2018, s. 30).

En enstaka men avgörande skillnad för läsbarheten och därigenom förståelsen av de två versionerna, är Rubens namn. I originalversionen nämns det inte, medan det i lättläst version förekommer vid ett tillfälle i avsnitt 3. Underförstådda företeelser påverkar läsbarheten negativt och det är därmed logiskt att Ruben namnges i lättläst version (Lundberg & Reichenberg, 2009, s. 8). Ruben tilldelas en mer framträdande roll i originalversionen, till exempel i avsnitt 4 där hans påverkan på Anton tydliggörs: ”Handen rör sig, den kramar och trycker, det är en knådande längtande rörelse”. I lättläst version finns inte detta stycke med.

7.4 Slutsatser

Författaren Jessica Schiefauer belönades med Augustpriset för *När hundarna kommer*, bland annat för romanens språk som i prismotiveringen beskrivs som ”poetiskt” och ”förtätat”, med detta arbetes synsätt alltså ”abstrakt”. Analysen av original och lättläst version av boken visar att författaren, för att skapa detta språk, använder materiella processer som stämningsskapare, samt låter ett stort antal förstadeltagare bidra till stämningen. I den lättlästa versionen är det just dessa två faktorer som påverkats: de materiella processerna är i huvudsak utförande, och förstadeltagarna betydligt färre.

En slutsats av arbetet blir således att läsarna av lättläst version får en mindre abstrakt text med högre läsbarhet, men med ett torftigare språk. Molander (2016, s. 2) och Poroli (2018, s. 2) har kommit till liknande slutsatser i sina jämförelser, medan Wallgren Ekström (2017, s. 2) drar slutsatsen att den lättlästa versionen av hennes undersökta objekt, *Kejsarn av Portugallien*, inte är mer läsbar än originalet. Originalversionen av Lagerlöfs verk använder Molloy (2011, s. 91ff) som utgångspunkt för ett studerat läsprojekt i en gymnasieklass. Molloy reflekterar inledningsvis över berättelsens ”tomrum” som läsaren själv måste fylla i. I de analyserade avsnitten av *När hundarna kommer* består tomrummet, det delvis utsagda, i förståelsen för Antons känslor och

handlingar, och originalversionen ger läsaren betydligt fler ledtrådar, i och med de många stämningssmarkörerna.

Även om den lättlästa versionen av *När hundarna kommer* har högre läsbarhet, borde det vara innehållsligt och språkligt berikande för gymnasieelever att med språkutvecklande undervisning läsa originalversionen. Samtidigt lyfter Nordenstam & Olin-Scheller (2017, s. 7) fram det positiva i att lättläst litteratur inte längre är stigmatiserande och enbart förknippat med lässvårigheter. Också de läsare som väljer den lättlästa versionen av *När hundarna kommer* får en läsupplevelse som förhoppningsvis ger ”insikter om andras erfarenheter, tankar och föreställningsvärldar”. Den tillhandahåller dock inte lika rika möjligheter ”att utveckla ett varierat och nyanserat språk” (Skolverket, 2011, s. 182). En vidareutveckling i samband med undervisning kring romanen kan vara att låta eleverna jämföra exempelvis detta arbetes analyserade avsnitt, för att tydliggöra vad som gör en text abstrakt – samtidigt som den skapar stämning.

7.5 Vidare forskning

Arbetet med de två versionerna av *När hundarna kommer* har som framgått av avsnitt 7.4 *Slutsatser* lett till funderingar kring litteraturval i skolan. Lättläst har fördelar – och nackdelar. Vidare studier kring litteraturval skulle kunna baseras på gymnasieelevers läsupplevelse. En kvalitativ studie bland gymnasieelever, byggd på intervjuer under samt efter läsning, skulle kunna jämföra elevernas upplevelse och förståelse av original och lättläst version av ett skönlitterärt verk. En sådan analys skulle bredda forskningen kring det allt större fältet lättläst, som enligt Nordenstam och Olin-Scheller (2017, s. 11) ännu är långt ifrån genomforskat.

Referenser

- Bonnier Carlsen (2019). *Jessica Schiefauer*. Bonniercarlsen.se, hämtat 2019-02-20.
- Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Djurberg, Sara (2011). Lättläst men osynligt. *Svensk Bokhandel* 2011-03-25. Sv.se, hämtat 2019-02-22.
- Halleson, Yvonne (2011). Abstraktion i en DN-ledare. I: Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.) (2011). *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, Per (2010). Text, språk och lärande. Introduktion till genrepedagogik. I: Olofsson, Mikael (red.) (2010). *Symposium 2009. Genrer och funktionellt språk i teori och praktik*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin (2013). *Grammatik med betydelse*. Stockholm: Hallgren och Fallgren.
- Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (2011). Funktionell grammatik och textanalys. I: Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.) (2011). *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Huss, Pia (2015). Tillhörighet som dödar. *Dagens Nyheter* 2015-08-24. Dn.se, hämtat 2019-02-20.
- Johansson, Britt & Sandell Ring, Anniqa (2012). *Låt språket bära*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Karlsson, Anna-Malin (2011). Texters ideationella grammatik. I: Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.) (2011). *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Kongo, Alma (2018). "Min pil tränger djupt in i hans hals". *En systemisk-funktionell grammatisk analys ur ett genusperspektiv av Suzanne Collins ungdomsroman Hungerspelen* (2012). Stockholm: Södertörns högskola, institutionen för kultur och lärande.
- Leijonberg, Lisa (2016). *Lättläst text – ett självklart val för svenska som andraspråk? En läsbarhetsanalys av boken Jag är Zlatan och dess lättlästa version*. Examensarbete, 15 hp. Uppsala: Uppsala universitet, institutionen för nordiska språk.
- Lindberg, Anders (2017). I dag för 22 år sedan mördades John Hron. *Aftonbladet* 2017-08-17. Aftonbladet.se, hämtat 2019-03-05.
- LIX räknare. Lix.se, hämtat 2019-02-XX)
- LL-förlaget (2019). *Vad är lättlästa böcker?* Ll-förlaget.se, hämtat 2019-02-25.
- Lundberg, Ingvar & Reichenberg, Monica (2009). *Vad är lättläst?* Stockholm: Specialpedagogiska myndigheten.
- Molander, Katarina (2016). "Och harmen rann kraftigt till". *En jämförande studie av vad som sker med en skönlitterär text som återberättas till lättläst*. Examensarbete, 15 hp. Lund: Lunds universitet, språkkonsultprogrammet.
- Molloy, Gunilla (2011). *Selma Lagerlöf i mångfaldens klassrum*. Lund: Studentlitteratur.
- Myndigheten för tillgängliga medier (2019). *Om lätta texter*. Mtm.se, hämtat 2019-02-22.
- Myndigheten för tillgängliga medier (2019). *Om oss*. Mtm.se, hämtat 2019-02-22.
- Nationellt centrum för svenska som andraspråk (2018). *Vad är genrepedagogik?* Andrasprak.su.se, hämtat 2019-02-26.
- Nordenstam, Anna & Olin-Scheller, Christina (2017). Att göra gott. *Barnboken, tidskrift för barnlitteraturforskning*, vol 40, 2017. Barnboken.net, hämtat 2019-02-09.
- Poroli, Gina (2018). *Vad har hänt med den lättlästa boken? En läsbarhetsanalys av När hundarna kommer och dess lättlästa version ur ett andraspråksperspektiv*.

- Självständigt arbete, 15 hp. Uppsala: Uppsala universitet, institutionen för nordiska språk.
- Rehnberg, Hanna Sofia (2011). Att skapa en förebild. I: Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin & Nord, Andreas (red.) (2011). *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Rehnberg, Hanna Sofia (2012). Inte klart vad som är lätt. *Språktidningen*, augusti, 2012. Spraktidningen.se, hämtat 2019-02-20
- Reichenberg, Monica (2000). *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Reichenberg, Monica (2015). *Vad gör en text lättläst?* Skolverket.se, hämtat 2019-02-10.
- Schiefauer, Jessica (2015). *När hundarna kommer*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Schiefauer, Jessica (2017). *När hundarna kommer*. Bearbetad av Tomas Dömstedt. Stockholm: Vilja förlag.
- Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm. Skolverket.
- Stiskalo, Sandra (2017). *Förlag inom lättläst har fördubblat sin utgivning*. Sr.se, hämtat 2019-02-09.
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (2015). Uppslagsordet *abstrakt*. Svenska.se, hämtat 2019-06-10.
- Utbildningsstyrelsen, 2015. *Våra vanligaste verb*. Edu.fi, hämtat 2019-03-19.
- Vilja förlag (2019). *Lättlästnivåer på svenska*. Viljaförlag.se, hämtat 2019-02-25.
- Wallgren Ekström, Erika (2017). *Är lättläst lättläst? En jämförande studie av Kejsarn av Portugallien och dess lättlästa version*. Uppsala: Uppsala universitet, institutionen för nordiska språk.

